

УДК 334.72(477)

О.В. Попело, канд. екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

О.В. Попело, канд. экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Olha Popelo, PhD in Economics

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

FEATURES OF THE MODERN CONDITION OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Розглянуто державні рішення, направлені на становлення та розвиток малого підприємництва. Проаналізовано динаміку малого підприємництва України, виявлено тенденції його розвитку. Проведено ранжування регіонів України за окремими показниками розвитку малого підприємництва. Визначено рейтинг Чернігівської області серед регіонів України за кількісними показниками розвитку підприємницького середовища.

Ключові слова: мале підприємництво, підприємницька діяльність, конкурентоспроможність, модернізація, сталий розвиток.

Рассмотрены государственные решения, направленные на становление и развитие малого предпринимательства. Проанализирована динамика малого предпринимательства Украины, выявлены тенденции его развития. Проведено ранжирование регионов Украины по показателям развития малого предпринимательства. Определен рейтинг Черниговской области среди регионов Украины по количественным показателям развития предпринимательской среды.

Ключевые слова: малое предпринимательство, предпринимательская деятельность, конкурентоспособность, модернизация, устойчивое развитие.

Government decisions at the establishment and development of small business have been considered. The dynamics of small businesses in Ukraine and tendencies of development have been disclosed. A ranking of regions of Ukraine according to some indicators for small business has been done. A rating of Chernihiv region among the regions of Ukraine quantitative indicators of the business environment has been justified.

Keywords: small business, entrepreneurship, competitiveness, modernization, steady development.

Постановка проблеми. З огляду на те, що Україна має досить низькі параметри конкурентоспроможності, одним із найважливіших стратегічних завдань держави є поліпшення структури національної економіки на основі подальшого розвитку малого підприємництва, оскільки саме воно виступає каталізатором нововведень, сприяє становленню середнього класу в суспільстві, прискорено формує конкурентні переваги. Виключно мале підприємництво повинно демонструвати розширення та оновлення пропозицій на внутрішньому ринку товарів і послуг, створення додаткових робочих місць та диверсифікацію структури зайнятості, зміцнення місцевих бюджетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Діяльності малого підприємництва приділяють багато уваги вітчизняні та зарубіжні вчені і практики. Значний внесок у дослідження цих проблем зробили О.М. Алимов, Б.В. Буркинський, М.П. Бутко, З.С. Варналій, К.О. Ващенко, В.Є. Воротін, В.М. Геєць, Б.М. Данилишин, О.І. Дацій, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, В.В. Зянько, І.І. Лукінов, С.В. Мочерний, Т.В. Пепа, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко, А.А. Чухно та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні значна частина наукових напрацювань стосується реального сектору економіки, тоді як розвиток підприємництва залишається на рівні дискусій і не знаходить однозначного трактування.

Метою статті є аналіз динаміки та тенденцій розвитку малого підприємництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. Залежно від розвитку національних економік залежать і ті завдання, які стоять перед державною політикою щодо розвитку підприємництва, яке є головним чинником у формуванні середнього класу, розвитку демократії та побудови громадянського суспільства.

У країнах з перехідною економікою, до яких відноситься і Україна, завжди ставиться питання кількісного росту суб'єктів малого підприємництва, зменшення адміністративних перешкод та державного втручання у підприємницьку діяльність.

В умовах системної перебудови національної економіки підприємницький сектор виконує свою провідну роль і виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя її громадян. Реальний стан цього сектору говорить про те, що підприємництво в Україні, починаючи з 1991 року, постійно розвивається. У державі створені інституційні передумови розвитку підприємництва в умовах посилення інтеграції. Законодавством України не передбачено жодних обмежень підприємництва певними видами економічної діяльності. Організаційно-правовими формами його функціонування можуть виступати як юридичні особи, так і фізичні особи-підприємці, що пройшли державну реєстрацію [5, с. 11].

Великого значення для розвитку малого підприємництва, його кількісного та якісного зростання мало введення у 1998 році нової для України спрощеної системи оподаткування: фіксованого податку, торгового патенту та єдиного податку.

Значним кроком державної політики щодо розвитку підприємництва було прийняття у 2000 році Законів України «Про державну підтримку малого підприємництва» та «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». У цих Законах вперше законодавчо визначено правові засади державної підтримки суб'єктів малого підприємництва незалежно від форм власності.

З метою створення адекватної правової та податкової бази відповідно до норм та стандартів ЄС, всебічної підтримки малого та середнього бізнесу на початку підприємницької діяльності, забезпечення доступу до інформації і сучасних технологій 2 липня 2008 року був підписаний Указ Президента України «Питання впровадження в Україні принципів Європейської хартії малих підприємств».

Поліпшенню умов діяльності малих підприємств сприяло прийняття Законів України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», а також прийняття нових Господарського, Митного, Податкового та Земельного кодексів України.

Таким чином, можна стверджувати, що законодавча база щодо розвитку підприємництва в Україні створена. Надалі необхідно якісно її поліпшувати та удосконалювати, вчасно реагуючи на модернізацію ведення бізнесу в умовах посилення процесів інтеграції.

За результатами аналізу встановлено, що кількість малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення як в окремих регіонах, так і в цілому в державі постійно зростала до 2009 року. У 2011 році в середньому по Україні цей показник становив 70 одиниць, тоді як у 2007 році – 84 (табл. 1). Для порівняння, щільність підприємницького середовища у Великобританії становить 460, у Німеччині – 370, в Італії – 680, у США – 472 одиниці.

Таблиця 1

Рівень розвитку малого підприємництва в регіонах України

(одиниць на 10 тис. осіб наявного населення)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2011 р. у % до				
							2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Україна	78	84	79	82	70	70	89,7	83,3	88,6	85,4	100,0
Автономна Республіка Крим	88	91	86	88	67	59	67,1	64,8	68,6	67,1	88,1
Вінницька	57	58	52	54	44	44	77,2	75,9	84,6	81,5	100,0
Волинська	54	56	51	53	45	42	77,8	75,0	82,4	79,3	93,3
Дніпропетровська	77	81	78	80	64	63	81,8	77,8	80,8	78,8	98,4
Донецька	64	66	58	58	50	54	84,4	81,8	93,1	93,1	108,0
Житомирська	52	53	50	55	43	42	80,8	79,3	84,0	76,4	97,7

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Закарпатська	75	73	61	67	43	42	56,0	57,5	68,9	62,7	97,7
Запорізька	80	86	85	88	70	71	88,8	82,6	83,5	80,7	101,4
Івано-Франківська	60	61	57	60	52	52	86,7	85,3	91,2	86,7	100,0
Київська	76	84	79	82	71	78	102,6	92,9	98,8	95,1	109,9
Кіровоградська	78	81	75	78	61	59	75,6	72,8	78,7	75,6	96,7
Луганська	54	56	53	53	41	42	77,8	75,0	79,3	79,3	102,4
Львівська	75	79	79	82	73	59	78,7	74,7	74,7	72,0	80,8
Миколаївська	102	107	97	100	87	64	62,8	59,8	66,0	64,0	73,6
Одеська	96	101	102	107	88	81	84,4	80,2	79,4	75,7	84,4
Полтавська	65	70	69	72	56	57	87,7	81,4	82,6	79,2	101,8
Рівненська	48	49	45	49	40	38	79,2	77,6	84,4	77,6	95,0
Сумська	56	57	56	56	40	41	73,2	71,9	73,2	73,2	102,5
Тернопільська	48	51	45	49	39	41	85,4	80,4	91,1	83,7	105,1
Харківська	78	83	84	86	79	80	102,6	96,4	95,2	93,0	101,3
Херсонська	80	82	72	76	61	56	70,0	68,3	77,8	73,7	91,8
Хмельницька	54	57	51	55	44	44	81,5	77,2	86,3	80,0	100,0
Черкаська	55	58	58	62	51	49	89,1	84,5	84,5	79,0	96,1
Чернівецька	55	58	51	57	54	38	69,1	65,5	74,5	66,7	70,4
Чернігівська	50	53	54	55	40	44	88,0	83,0	81,5	80,0	110,0
м. Київ	240	267	243	258	250	270	112,5	101,1	111,1	104,7	108,0
м. Севастополь	77	87	87	87	70	74	96,1	85,1	85,1	85,1	105,7

Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [1].

Натуральні значення кількості малих підприємств в Україні у розглянутому періоді мають вигляд: 2006 рік – 366 054 одиниці, 2007 рік – 383 460 одиниць, 2008 рік – 366 323 одиниці, 2009 рік – 378 348 одиниць, 2010 рік – 321 720 одиниць, 2011 рік – 320 460 одиниць. У 2001 році малих підприємств налічувалось 233 600 одиниць [5, с. 55]. Таким чином, за десять років їх кількість в Україні збільшилась у 1,4 раза.

За обсягами реалізованої продукції (робіт, послуг) малі підприємства починають відігравати значну роль у розвитку економіки. Так, у 2011 році суб'єктами малого підприємництва було виконано робіт, надано послуг та вироблено продукції на 523638,2 млн грн, що становить 46 % від загального валового регіонального продукту.

За результатами аналізу проведено ранжування регіонів України за обсягами реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого підприємництва у розрахунку на душу населення (рис. 1). Виявлено чотири групи: регіони-лідери, провідні регіони, периферійні регіони та регіони-аутсайтери (табл. 2).

Таблиця 2

Групування регіонів України за обсягами реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого підприємництва у розрахунку на душу населення у 2011 р.

Група	Кількість	Регіони обласного рівня та міста
Регіони-лідери (понад 10000 грн)	8	Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Миколаївська, Одеська, Харківська області та міста Київ і Севастополь
Провідні регіони (від 7500 до 10000 грн)	6	Донецька, Кіровоградська, Львівська, Полтавська, Херсонська та Черкаська області
Периферійні регіони (від 5000 до 7500 грн)	8	Автономна Республіка Крим, Вінницька, Волинська, Житомирська, Луганська, Сумська, Хмельницька та Чернігівська області
Регіони-аутсайтери (до 5000 грн)	5	Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська та Чернівецька області

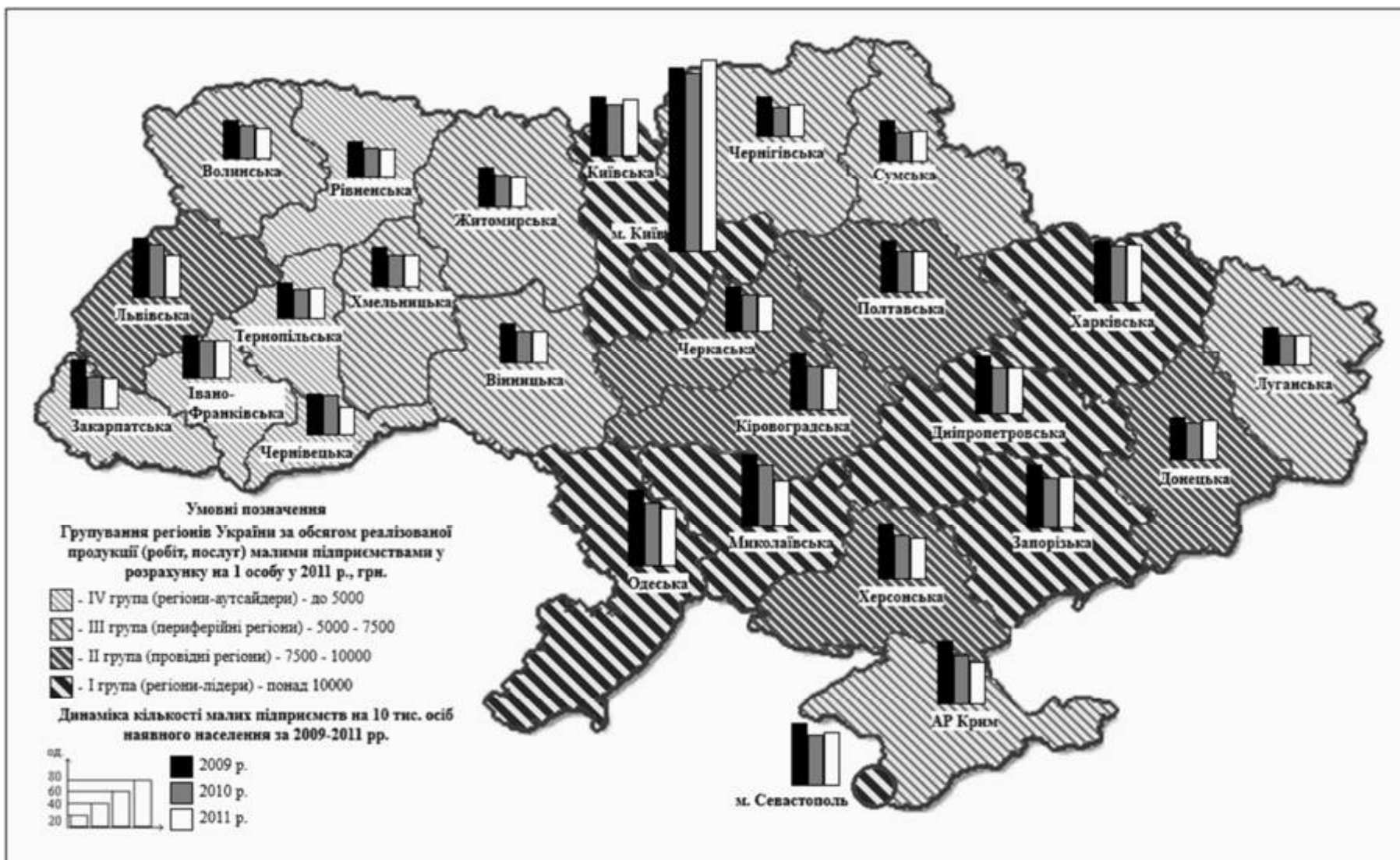

Рис. 1. Основні показники діяльності малих підприємств у регіонах України у 2011 р.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1].

Структура обсягів виконаних робіт, наданих послуг та виробленої продукції суб'єктами малого підприємництва за видами економічної діяльності у 2011 році свідчить про те, що у сфері матеріального виробництва його питома вага залишається найбільш значною, а основні обсяги діяльності припадають на сферу торгівлі, операції з нерухомим майном та фінансову сферу. На конкурентні напрями економічної діяльності припадають такі обсяги [1]:

- сільське господарство, мисливство, лісове господарство – 34251,2 млн грн (6,5 %);
- промисловість – 57995,9 млн грн (11,1 %);
- торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 290275,2 млн грн (55,5 %);
- будівництво – 35902,0 млн грн (6,9 %);
- діяльність готелів та ресторанів – 4010,0 млн грн (0,8 %);
- діяльність транспорту і зв'язку – 24509,7 млн грн (4,7 %);
- фінансова діяльність та операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 68985,4 млн грн (13,2 %).

За результатами аналізу, визначено рейтинг Чернігівської області серед інших регіонів держави за кількісними показниками розвитку підприємницького середовища (рис. 2).

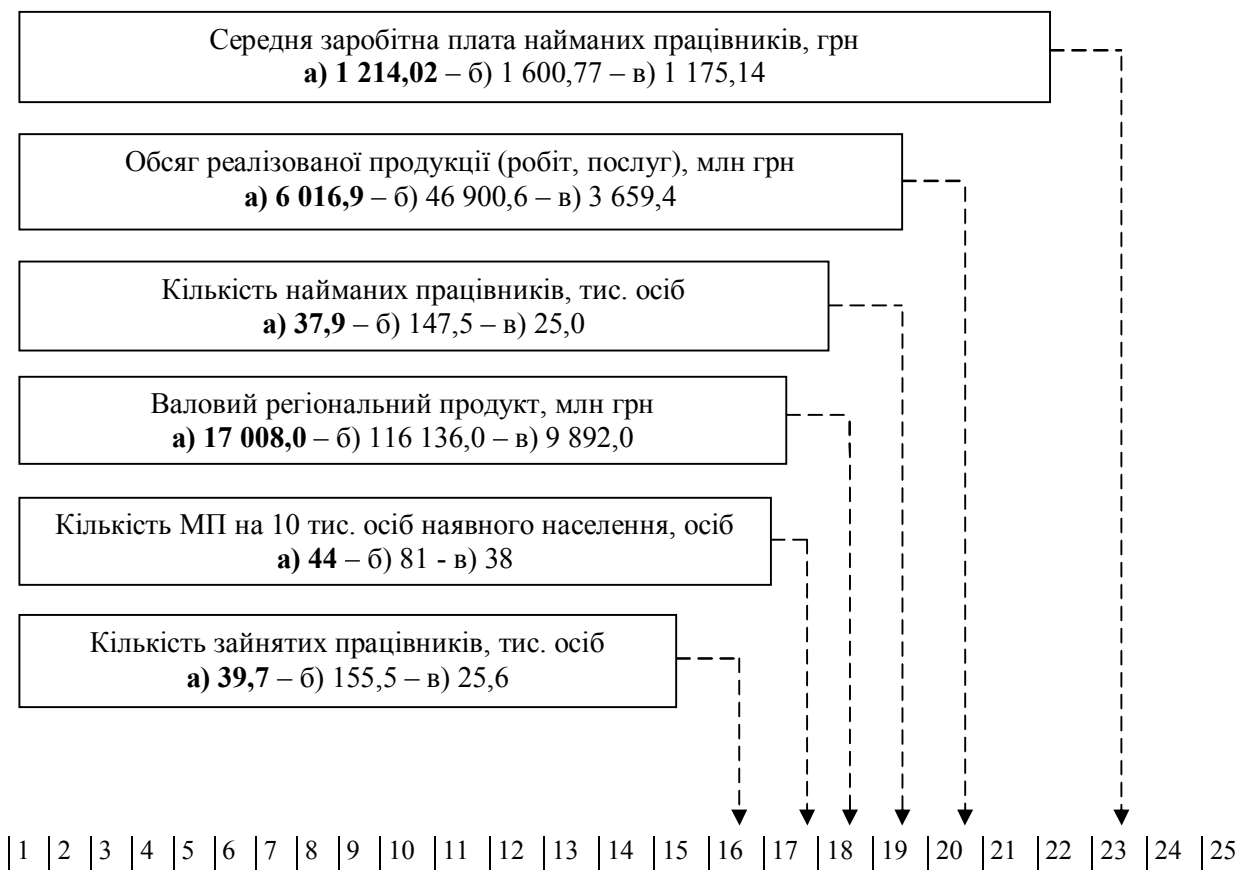

Рис. 2. Чернігівська область серед регіонів України за показниками діяльності малих підприємств у 2011 р.:
а – показник Чернігівської області; б – максимальний показник по Україні;
в – мінімальний показник по Україні

Одним з основних соціальних завдань, яке вирішує мале підприємництво, є здатність до швидкого та масштабного створення нових робочих місць. За підсумками роботи у 2011 році, на малих підприємствах держави було зайнято 2070,8 тисяч осіб, у тому числі 1991,1 тисяч найманих працівників, що становить 10,2 % від працездатного населення. У країнах ЄС цей показник сягає до 72 %.

За результатами аналізу проведено ранжування регіонів України за кількістю найманих працівників на малих підприємствах у відсотках до наявності працездатного населення у 2011 році. Виявлено чотири групи: регіони-лідери, провідні регіони, периферійні регіони та регіони-аутсайтери (табл. 3, рис. 3).

Таблиця 3

Групування регіонів України за кількістю найманих працівників на малих підприємствах у відсотках до працездатного населення у 2011 р.

Група	Кількість	Регіони обласного рівня та міста
Регіони-лідери (понад 7 %)	6	Київська, Львівська, Одеська, Харківська області та міста Київ і Севастополь
Провідні регіони (від 6 % до 7 %)	7	Автономна Республіка Крим, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Миколаївська, Полтавська, Чернігівська області
Периферійні регіони (від 5 % до 6 %)	10	Вінницька, Волинська, Донецька, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська області
Регіони-аутсайтери (до 5 %)	4	Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Чернівецька області

Структура зайнятості на малих підприємствах за видами економічної діяльності у 2011 році мала такий вигляд (рис. 4) [1]:

- сільське господарство, мисливство, лісове господарство – 192,4 тис. осіб;
- промисловість – 347,6 тис. осіб;
- торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 536,3 тис. осіб;
- будівництво – 215,9 тис. осіб;
- діяльність готелів та ресторанів – 65,6 тис. осіб;
- діяльність транспорту і зв'язку – 126,9 тис. осіб;
- фінансова діяльність – 24,2 тис. осіб;
- операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям – 434,6 тис. осіб;
- освіта – 15,1 тис. осіб;
- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги – 39,5 тис. осіб;
- надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту – 68,0 тис. осіб.

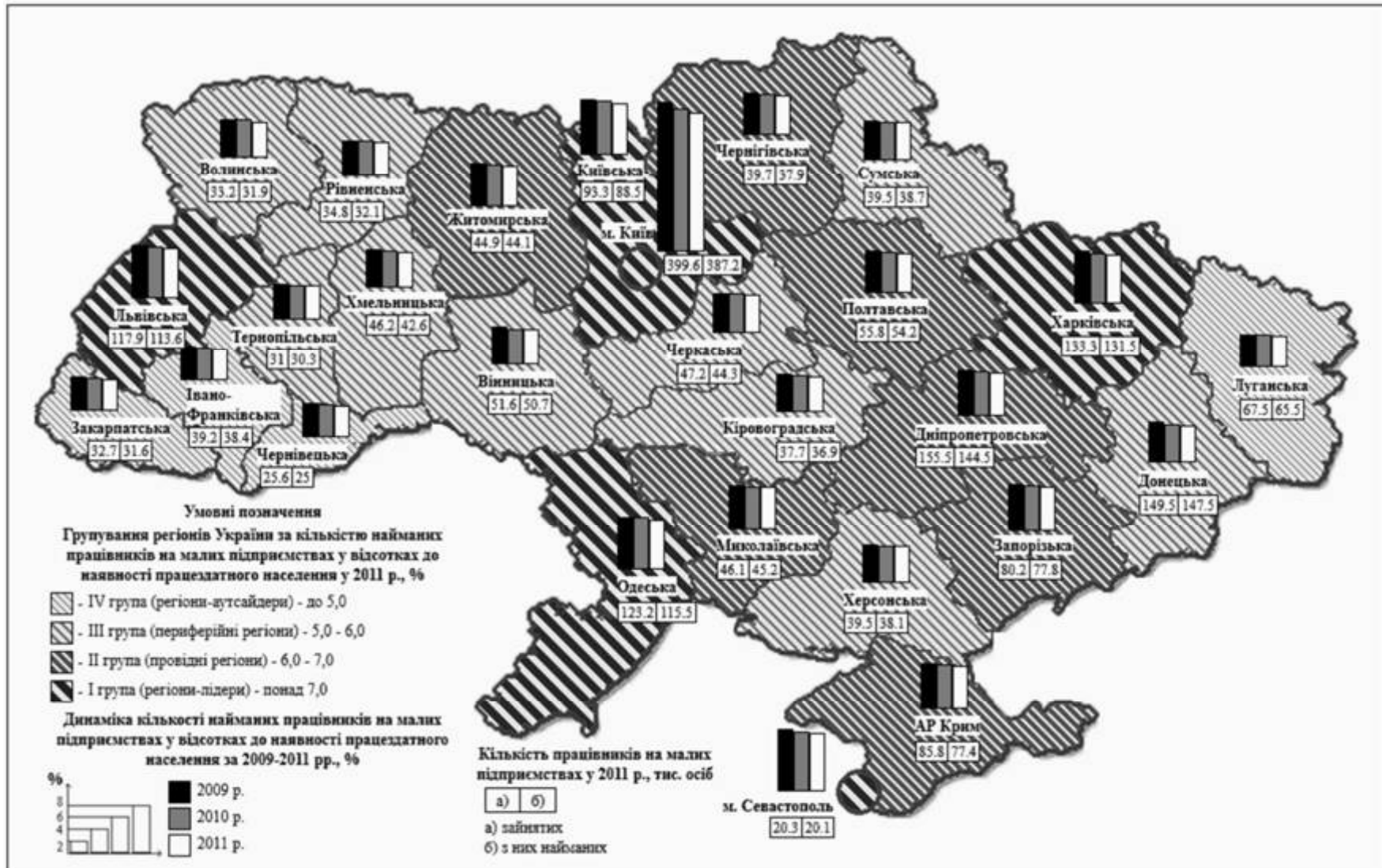

Рис. 3. Групування регіонів України за показником зайнятості на малих підприємствах у 2011 р.

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1].

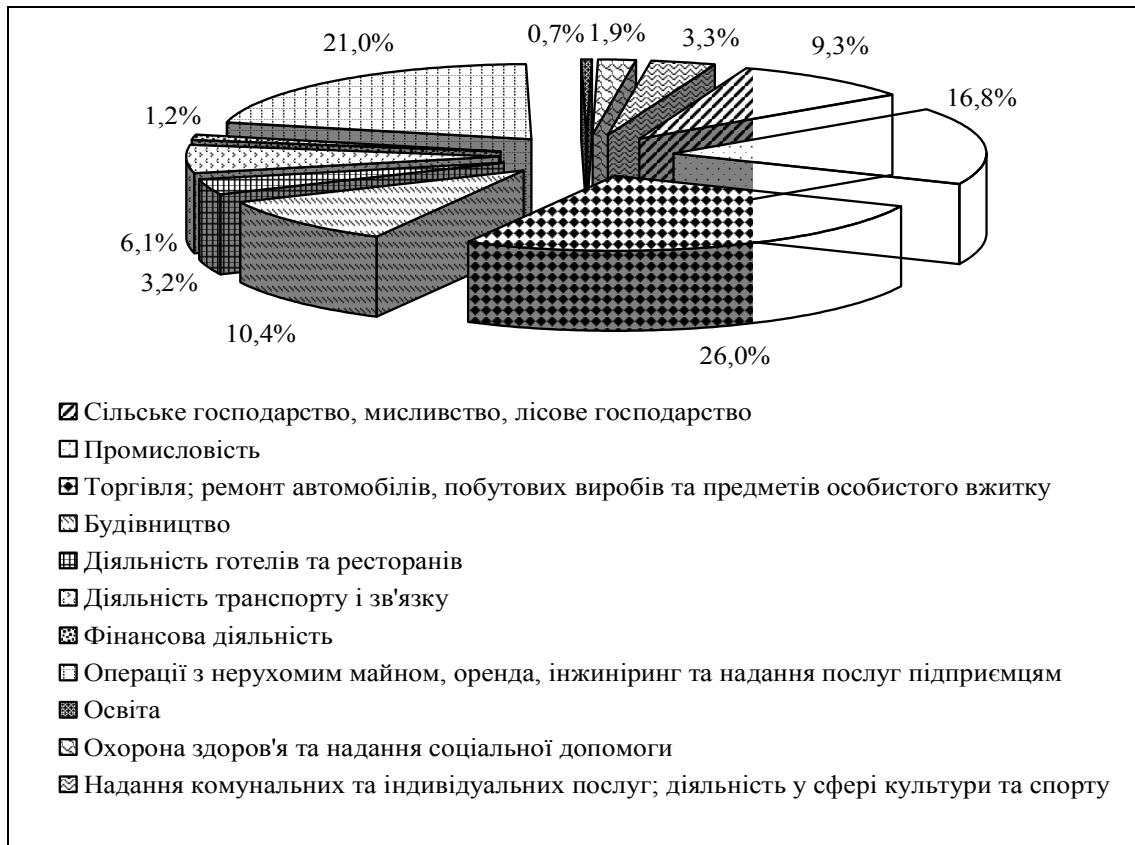

Рис. 4. Структура зайнятості за видами економічної діяльності на малих підприємствах у 2011 р. Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1].

Незважаючи на те, що за останні п'ять років заробітна плата на малих підприємствах зросла більше, ніж у два рази, її розмір залишається дуже низьким і становить у середньому по Україні 1520,17 грн (рис. 5).

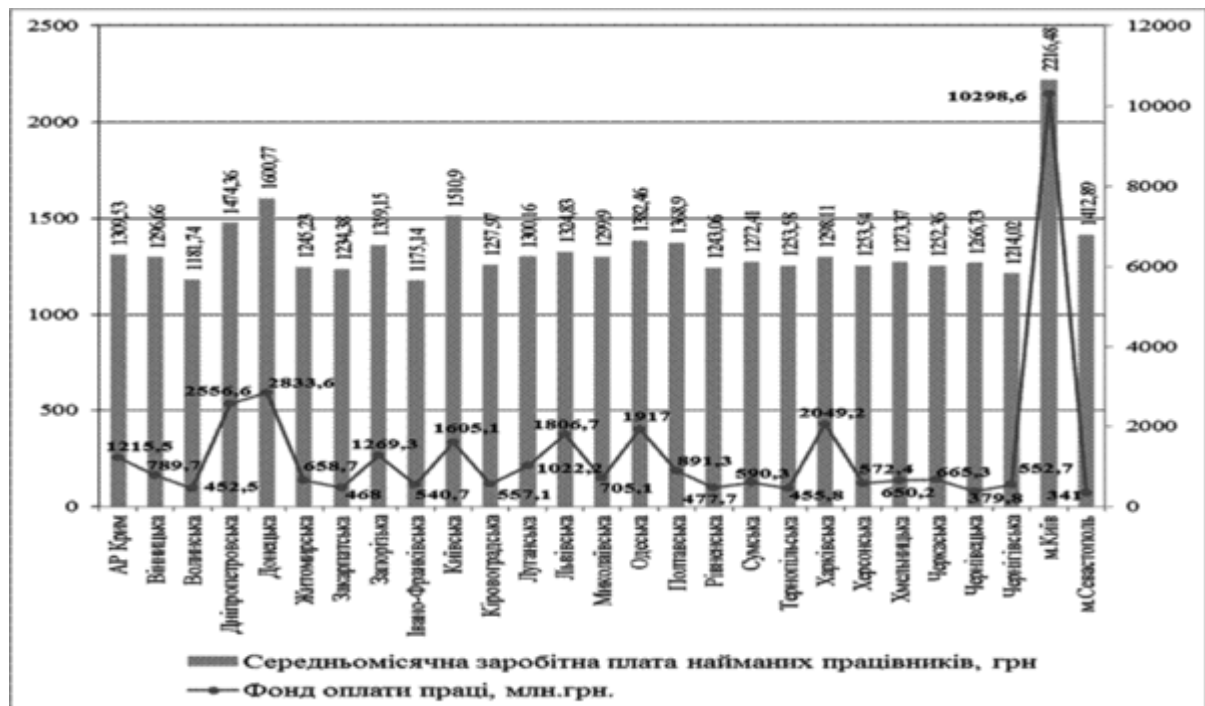

Рис. 5. Середньомісячна заробітна плата найманих працівників та фонд оплати праці за регіонами у 2011 р. Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [1].

На нашу думку, статистичні показники не відображають реального рівня оплати праці, а лише свідчать про високі параметри тінзації підприємницької діяльності внаслідок високого податкового навантаження на фонд оплати праці.

Висновки і пропозиції. Причинами різкого зниження показників малого підприємництва у 2010-2011 роках, на наш погляд, є подальше поглиблення економічної кризи, що значно зменшило попит на продукцію та послуги малих підприємств, а також введення в дію нового Податкового кодексу України, який неоднозначно сприйнявся підприємцями і частина з них припинила свою діяльність, або ж перейшла в тінь.

Список використаних джерел

1. *Діяльність суб'єктів малого підприємництва в Україні у 2011 році* : стат. зб. / за ред. І. М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 201 с.
2. *Попело О. В.* Роль малого підприємництва у прискоренні процесів інноваційного розвитку в Україні / О. В. Попело, М. П. Бутко // *Економіст*. – 2011. – № 5. – С. 49-53.
3. *Попело О. В.* Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні / О. В. Попело // *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Модернізація економічного розвитку регіону* : [зб. наук. пр.] / Інститут регіональних досліджень НАН України ; редкол. В. С. Кравців (відп. ред.). – Львів, 2012. – Вип. 4 (96). – С. 92-99.
4. *Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні* [Електронний ресурс] : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. *Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні* : нац. доп. / К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. М. Геєць, Е. М. Лібанова та ін. – К. : Держкомпідприємство, 2008. – 226 с.